

İcra Vekilleri Heyeti

İcra Vekilleri Heyeti, TBMM'nin açılışından sonra Yürütme gücünü kullanan Hükümete/Bakanlar Kuruluna verilen isimdir. Devlet organizasyonunun kullandığı üç güç vardır: Yasama, Yürütme ve Yargı. Bu üç güçten birisi olan Yürütme gücünü kullanan kurula; Osmanlı Devleti'nde klasik dönemde "Divan-ı Hümayûn", II. Mahmut döneminden itibaren "Meclis-i Vükelâ/Heyet-i Vükelâ" denilirken, TBMM'nin 23 Nisan 1920'de açılmasından sonra ülkenin yönetimini gerçekleştirmek ve yürütme gücünü kullanmak için oluşturulan kurula "İcra Vekilleri Heyeti" ismi verilmiştir.

Mondros Mütarekesi ve sonrasında yaşanan işgaller sonrasında Türk Milleti, kurtuluş çareleri aramaya başlamış ve öncelikle yerel direniş için kongreler toplamış ve Kuva-yı Milliye adıyla askeri güç oluşturmuştur. İşgaller karşısında ülke topraklarının korunması ve bağımsızlığın muhafazası için İstanbul Hükümeti'nin yeterli çabayı gösterememesi nedeniyle kendi bölgesinin kurtuluşu için yürütülen bu çabalar çerçevesinde toplanan kongreler; bazı kararlar alarak yasama gücünü kullanırken, oluşturulan Heyet-i Temsiliye, Heyet-i Merkeziye veya Heyet-i Fa'ale isimleriyle yürütme gücünü kullanmıştır. Bu kongreler içerisinde toplanış şekli itibariyle yerel ancak aldığı kararlar itibariyle genel özellik taşıyan Erzurum Kongresi (23 Temmuz - 7 Ağustos 1919) tamamlanırken, kongre adına karar almak ve uygulamak için 9 kişilik "Heyet-i Temsiliye" oluşturulmuştur. Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'in de dâhil olduğu bu heyet, 4-11 Eylül 1919 tarihlerinde toplanan Sivas Kongresi'nde bu sıfatla Erzurum Kongresi'ne katılan illeri temsil etmiştir. Üye sayısı 16'ya çıkarılan Heyet-i Temsiliye, Sivas Kongresi'nde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk-ı Milliye Cemiyeti adına TBMM açılıncaya kadar Milli Mücadeleyi yönetmiştir. Bu çerçevede; Kongre adına atamalar yapmış, İstanbul Hükümeti ile Amasya Görüşmelerini gerçekleştirmiş, 1919 Meclis-i Mebusan seçimlerinde aktif rol almış ve 16 Mart 1920'de İtilaf Devletlerince İstanbul'un resmen işgalinden sonra TBMM seçimlerini organize etmiştir.

İstanbul'un resmen işgali ve Meclis-i Mebusan'ın toplantılarını tatil etmesi kararı üzerine Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa, 19 Mart 1920 tarihinde "memleket işlerini idare etmek ve denetlemek üzere, Ankara'da olağanüstü yetkilere sahip bir Meclisin toplanacağını" belirten ve bunun için seçim yapılmasını isteyen tamimi yayınlamıştır. Bu tamime göre her sancaktan beşer mebus seçilerek Ankara'ya gönderilecekti. İstanbul'daki Meclis-i Mebusan üyelerinden gelebilenler ve bu tamime göre yeni seçilenlerle birlikte 23 Nisan 1920'de Ankara'da Büyük Millet Meclisi ilk toplantısını yapmıştır. Bu gelişme, artık ülke yönetimi için yeni bir başlangıç anlamına gelmekteydi.

24 Nisan 1920 tarihinde Ankara Mebusu Mustafa Kemal Paşa, TBMM Başkanlığına bir önerge vererek, ülkeyi çöküşten kurtarabilmek için yönetim sistemlerinden "güçler birliğinin" kabul edilmesi ve Meclisin milletin bütün idaresini ele alması gerektiğini ileri sürmüştür. Önergenin devamında; Meclisin, hükümete yani yürütmeye ait işlerin ayrıntılarıyla ilgilenmesi mümkün olamayacağından kendi içinden seçtiği kişileri "Vekil: bakan" olarak görevlendirmesinin ve seçilen her bakanın ayrı ayrı ve bütün bakanlardan oluşan kurulun (İcra Vekilleri Heyeti) da müştereken TBMM'ne karşı sorumlu olması gerektiği vurgulanmıştır. Meclis Başkanının Meclis adına, yine Meclis tarafından seçilen kişilerden oluşan "İcra Vekilleri Heyeti"ne de başkanlık etmesi, kararlarını imzalaması ve tasdik etmesi ve bu işlemler dolayısıyla da TBMM'ne karşı yasal sorumluluğa tabi olması belirtilen önergede; ülkenin içinde bulunduğu şartlar dolayısıyla, geçici bir Hükümet Başkanı tanınmanın veya Padişah Vekilliği makamı oluşturmanın doğru olmadığı belirtilmiş ve bir an önce yeni bir Hükümet kurulması teklif edilmiştir. Önergede; başkansız bir hükümet olması istenen kurul "Heyet-i İcrâ'iyeye" olarak isimlendirilmekte ve bakanların bu yürütme görevini TBMM adına yapacağı için "Vekil" olarak nitelendirilmesi önerilmekteydi. Yasama ve Yürütme yetkilerini elinde toplayan Meclisin üzerinde (beşeri) hiçbir kuvvetin bulunamayacağı vurgulanan önergenin devamında; İtilaf Devletlerinin işgali dolayısıyla bir bakıma esaret

altında olan Padişah ve Halifenin bu esarettten kurtarılması için mücadele edileceği ve bu durum gerçekleştiğinde Padişah ve Halifenin ülke yönetimindeki konumunun yine Meclis tarafından belirleneceği belirtilmektedir. Bu önerenin görüşülmesi esnasında bazı mebusların, yönetim sistemi oluşturmanın aceleye getirilmemesi ve etraflıca incelenmesine dair görüşleri dile getirmeleri üzerine kürsüye gelen Mustafa Kemal Paşa; oluşturulduğu günden itibaren Milli Mücadeleyi idare eden ve özellikle de İstanbul'un resmen işgal edildiği 16 Mart 1920 tarihinden itibaren bütün ülkenin idaresini yürüten Heyet-i Temsiliye'nin yerini alacak bir idarenin vakit geçirilmeden kurulmasını istemiştir. Yapılan kısa tartışmadan sonra Mustafa Kemal Paşa'nın bu teklifi aynı gün (24 Nisan 1920) TBMM Genel Kurulunca kabul edilmiş ve böylece Ankara'da yeni bir yönetimin kurulması kararlaştırılmıştır. Bununla ilgili olarak TBMM'nin Hükümetin kurulmasına dair 25 Nisan 1920 tarihli ve 5 numaralı kararı "Kuvve-i İcraiye teşkiline karar verildi: Yürütme organının kurulmasına karar verildi" ifadesinden ibarettir.

Mustafa Kemal Paşa'nın teklifinin kabulü ile Hükümet kurulması kararlaştırılmakla birlikte; TBMM idare heyeti oluşması için Meclis başkan vekilleri, katip üyeler, idare amirleri ve meclis encümenleri (komisyonlar) seçimleri devam ettiği için hükümetin kurulmasına dair kanun çıkarılması mümkün olamamaktaydı. Bunun üzerine TBMM İkinci Başkanı da seçilmiş olan Erzurum Mebusu Celaleddin Arif Bey, 25 Nisan 1920 tarihinde Meclise bir önerge vererek; oluşturulacak İcra Vekilleri Heyeti'nin görev ve yetkilerinin belirlenmesi ve bu heyetin Meclis ile ilişkilerini belirlemek üzere 5-6 kişiden oluşan Muvakkat İcra Encümeni (Geçici Hükümet Komisyonu) seçilmesini teklif etmiştir. Bu teklif Meclis tarafından kabul edilerek Muvakkat İcra Encümeni seçimlerine geçilmiştir. Yapılan oylamalarda; Celaleddin Arif Bey, Cami Bey, Bekir Sami Bey, Fevzi Paşa, Hamdullah Subhi Bey ve Hakkı Behiç Bey Muvakkat İcra Encümenine seçilmişlerdir. Meclis Başkanı olması dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa seçimsiz olarak Encümenin Tabii Reisi ve onun önerisi ile yürütmekte olduğu Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi (Genelkurmay Başkanlığı) görevi dolayısıyla İsmet Bey'in (daha sonra paşa, İsmet İnönü) bu encümene dâhil olması kabul edilmiştir (25 Nisan 1920). Seçilen bu Muvakkat İcra Encümeni, yeni kurulmakta olan Türkiye Devleti'nin ilk kabinesi (Hükümeti)dir.

TBMM'nin Meclis Yönetimi seçilip komisyonlar oluşturulduktan sonra yasama faaliyetine de resmen başlamıştır. Bu çerçevede Mustafa Kemal Paşa'nın 24 Nisan 1920'de Mecliste kabul edilen teklifinin hayata geçirilmesine yani hükümetin kurulmasına sıra gelmiştir. Mecliste oluşturulmuş olan Muvakkat İcra Encümeni, Mustafa Kemal Paşa tarafından verilip Meclis tarafından 24 Nisan 1920'de kabul edilen önergeyi ve sonrasında yaşanan tartışmalardaki görüşleri de dikkate alarak bir kanun layihası (önerisi) hazırlamış ve Meclis Lâyiha Encümeni'ne sunmuştur. Bu Encümende öneriye son şekli verilmiş ve 1 Mayıs 1920 tarihinde Meclis Genel Kurulunun gündemine getirilmiştir. "Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin Suret-i İntihabına Dair Kanun" başlıklı kanunun görüşmelerine aynı gün başlanmış ve mebuslar kanunun maddeleri hakkında görüşlerini ve önerilerini dile getirmişlerdir. Refik Şevket Bey ve arkadaşlarının; bu kanunun tamamı ve maddelerinin üçte iki çoğunlukla kabul edilmesine dair teklifleri Meclis tarafından kabul edilmiştir. Böylece bu kanunla ilgili oylamalarda üçte iki çoğunluk aranmıştır. Görüşmeler sırasında; Vekâlet isimleri, görev alanları ve Vekillerin seçilme yöntemleriyle ilgili çok sayıda değişiklik önergesi verilmiştir. O gün yapılan görüşmelerde kanun önerisinin ilk dört maddesi üçte iki çoğunlukla kabul edilirken; Meclisin toplantı halinde bulunmadığı dönemde istifa eden bir Vekilin (Bakan) yerine Meclis Başkanının daha sonra Meclisin onayına sunulmak şartıyla bir başka Vekili görevlendirmesine dair" beşinci madde reddedilmiştir. Kanun önerisi ile ilgili görüşmeler uzamış ve ancak 2 Mayıs 1920 tarihinde kanun kabul edilerek yasalaşmıştır. Kanun 15 ret ve 5 çekimser oya karşılık 110 kabul oyu ile Meclisten geçmiştir. "**Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin Suret-i İntihabına Dair Kanun**" başlıklı ve 3 numaralı kanun şu şekildedir: "**Şer'iye ve Evkaf, Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye, İktisat** (ticaret,

sanayi, ziraat, orman ve maadin: madenler), **Maarif, Adliye ve Mezahip, Maliye** ve (Rüsumat ve Defter-i Hakani: tapu), **Nafia**: bayındırlık, **Dahiliye** (Emniyet-i umumiye, posta ve telgraf), **Müdafaa-ı Milliye**: Milli Savunma, **Hariciye** ve **Erkân-ı Harbiye**: Genelkurmay işlerini görmek üzere Büyük Millet Meclisinin on bir zattan mürekkep bir **İcra Vekilleri Heyeti** vardır (madde 1). İcra Vekilleri Büyük Millet Meclisinin salt çoğunluğu ile aralarından seçilir (madde 2). Her vekil üstlendiği işlerin yerine getirilmesinde mensup olduğu encümenin görüşünü alabilir (madde 3). İcra Vekilleri arasında çıkacak uyuşmazlıkları Büyük Millet Meclisi halleder (madde 4). Böylece 11 kişiden oluşan İcra Vekilleri Heyetinin kurulması kabul edilmiş oluyordu.

Mecliste kabul edilen kanunun uygulanması çerçevesinde TBMM'nin 3 Mayıs 1920 tarihli toplantısında İcra Vekillerinin seçimi yapılmıştır. 11 Vekâlet için isim yazılması suretiyle liste oluşturularak yapılan seçimlerde ilk tur oylamada şu Vekiller seçilmiştir: Mustafa Fehmi Efendi (Şer'îye ve Evkaf: Dini İşler ve Vakıflar), Cami Bey (Dahiliye), Celaleddin Arif Bey (Adliye), İsmail Fazıl Paşa (Nafia: Bayındırlık), Bekir Sami Bey (Hariciye), Dr. Adnan Bey (Sihhiye ve İctimai Muavenet: Sağlık ve Sosyal Yardım), Yusuf Kemal Bey (İktisat), Fevzi Paşa (Müdafaa-i Milliye: Milli Savunma), İsmet Bey (Erkân-ı Harbiye-i Umumiye: Genelkurmay). Maliye ve Maarif Vekâletleri için adaylardan hiçbirisi bu oylamada yeterli salt çoğunluğu sağlayamadığı için yeniden oylama yapılmışsa da yine sonuç alınamamıştır. 4 Mayıs'ta yapılan oylamada Hakkı Behiç Bey (Maliye) ve Rıza Nur Bey (Maarif) Vekili seçilmişlerdir. Rıza Nur, kendisine verilen oyların azlığını göstererek istifa etmişse de kendisine güvenoyu niteliğinde yeni bir oylama yapılmış ve oybirliği ile güvenoyu verilmiştir. Böylece TBMM'nin yürütme organı olan İcra Vekilleri Heyeti yani Bakanlar Kurulu oluşturulmuş oldu. İcra Vekilleri Heyeti, 5 Mayıs 1920 tarihinde ilk toplantısını Meclis Başkanı Mustafa Kemal Paşa başkanlığında yaparak ülkenin idaresine başlamış ve hazırlanan Hükümet Programı 9 Mayıs 1920'de Meclise sunulmuştur.

Başvekillik makamının bulunmadığı bu ilk Hükümet ülkeyi ve Milli Mücadeleyi yönetmeye başlamıştır. TBMM tarafından kendi üyeleri arasından tek tek seçilmiş Vekillerden oluşan bu hükümet, kurtuluş mücadelesinin mimarlarından olmuştur. Meclis Başkanı olarak Mustafa Kemal Paşa bu İcra Vekilleri Heyeti'nin doğal başkanı idi. Genel anlamda uyumlu çalışan bu heyetin üyesi Vekiller değişik sebeplerden (sağlık, başka göreve tayin, yaptığı icraatlar nedeniyle TBMM'nde eleştirilerin artması vs.) dolayısıyla istifalar ve değişiklikler yaşanmıştır.

Meclis tarafından tek tek seçilerek oluşturulan bir hükümet olması nedeniyle klasik parlamenter sistemin gereği olarak yapılan Hükümete Güvenoyu verilmesi uygulaması yasal olarak gerekmemekteydi. Ancak İcra Vekilleri Heyeti zaman zaman kendi isteğiyle böyle bir işlemi talep etmiş ve Mecliste güven oylaması yapılmıştır. Bazen de İcra Vekilleri Heyeti'nin ülke yönetimiyle ilgili icraatları ve uygulamaları (iç isyanlar, düşman işgalleri, atamalar, alınan kararlar vs.) ile ilgili olarak mebuslar tarafından istizah takriri (gensoru önergesi) verilmiş ve bunun sonucunda güven oylamasına gidilmiştir. Örneğin; Konya Mebusu Refik Bey ve arkadaşlarının savaşların gidişatı hakkında vermiş oldukları gensoru önergesi TBMM'nin 13 Temmuz 1920 tarihli toplantısında görüşülmüştür. İcra Vekilleri Heyeti'nin doğal başkanı olarak Mustafa Kemal Paşa, Maarif Vekili Rıza Nur, Dahiliye Vekili Cami vs. tarafından yaşanan gelişmeler hakkında açıklama yaptıktan sonra İcra Vekilleri Heyeti'ne güvenoyu verilmiştir. Ancak bu güvenoyuna rağmen yaşanan tartışmalar ve eleştiriler üzerine Dâhiliye Vekili Câmî Bey aynı gün bu görevinden istifa etmiştir. İcra Vekilleri Heyeti Reisi olarak Mustafa Kemal Paşa da yeni Dâhiliye Vekili seçilinceye kadar Sihhiye Vekili Dr. Adnan Bey'i Dâhiliye Vekâleti Vekilliği ile görevlendirmiş ve bu durum Meclise bildirmiştir (14 Temmuz 1920). Bunun üzerine yeni Vekil seçimi işlemine geçilmiştir. 17 Temmuz 1920'de yapılan oylamada Hakkı Behiç Bey Dâhiliye Vekili seçilmiştir. Hakkı Behiç Bey'in Maliye Vekili olması nedeniyle ondan boşalan Maliye Vekilliği için de seçim yapılması zarureti ortaya çıkmıştır. Yapılan oylamada adaylardan İstanbul Mebusu Ferid Bey Maliye Vekili olarak seçilmiştir. Bu değişiklikler bu hükümet

sistemindeki ilk değişiklikler olarak tarihe geçmiştir, ancak vekillerin tek tek meclisten seçilmesi yönteminin de zorluğunu göstermiştir. Ki, bu seçimler sırasında söz alan mebuslar bu hususu dile getirmişlerse de mebusların çoğunluğu yürütme yetkisinin de Mecliste olması konusunda direnmişlerdir.

Hariciye Vekili Bekir Sami ve İktisat Vekili Yusuf Kemal Beyler, Rusya Hükümeti ile görüşmek üzere Moskova'ya gönderilince İcra Vekilleri Heyeti; Hariciye Vekâletine ait işleri Mustafa Kemal Paşa'nın, İktisat Vekâletine ait işleri de Muhtar Bey'in yürütmesini kararlaştırmıştır. Ancak bu seyahatin uzaması üzerine Mustafa Kemal Paşa, Meclise bir yazı göndererek bu iki vekilin dönüşlerine kadar yerlerine birer vekil seçilmesini istemiştir. 10 Ağustos 1920'de Mecliste yapılan oylamada; Hariciye Vekâleti Vekilliğine Muhtar Bey ve İktisat Vekâleti Vekilliğine Saruhan Mebusu Celal Bey seçilmişlerdir. Burada dikkati çeken hususu Bekir Sami ve Yusuf Kemal Beylerin Vekâlet görevleri devam ettirilmiş, sadece onların ülkeye dönüşlerine kadar geçici olarak vekil seçilmiştir.

Yapılan icraatlar ve alınan kararlarla ilgili olarak mebusların soru ve gensoru önergelerine muhatap olan Dâhiliye Vekili Hakkı Behiç Bey 2 Ağustos 1920 tarihinde istifa etmiştir. Bunun üzerine tartışmalar artarak devam etmiş ve eleştirilerin aksine 114 imza ile Meclis Başkanlığına sunuluna bir önergeyle; Hakkı Behiç Bey'e güvenoyu verilmesi ve istifasının geri aldırılması istenilmiştir. 7 Ağustos'ta bu önergenin görüşülmesi sırasında tartışmalar uzayınca cephelerin teftişi için Konya ve Pozantı'ya giden Mustafa Kemal Paşa'nın 3 Ağustos tarihli telgrafı Meclis'te okunmuştur. Mustafa Kemal Paşa bu telgrafta, Dâhiliye Vekâleti konusunun kendisini Ankara'ya dönüşüne kadar ertelenmesini istemiş ve yapılan oylamada bu istek mebuslarca kabul edilmiştir. 9 Ağustos 1920'de Ankara'ya gelen Mustafa Kemal Paşa Meclisin gizli toplantısında cephelerdeki durum hakkında uzun bir konuşma yapmışsa da Dâhiliye Vekâleti konusu gündeme gelmemiştir. Bu dönemde ilginç bir süreç yaşanmış; Hakkı Behiç Bey'in istifası Meclis tarafından kabul edilmemiş olduğu için yerine seçim yapılmamış, Hakkı Behiç Bey'e güvenoyu verilmesi ve istifasının geri aldırılmasına dair önerge de kabul edilmediği için Hakkı Behiç Bey görevine devam etmiştir. 4 Eylül'de konu tekrar Meclis gündemine gelmiş ve Dâhiliye Vekilliği için seçim yapılmıştır. İlk tur oylamada hiçbir aday seçilmek için yeterli oyu alamadığı için ikinci tur oylamaya geçilmiştir. İkinci tur oylamada Tokat Mebusu Nazım Bey Dâhiliye Vekilliğine seçilmiştir. Ancak Meclis Başkanı ve aynı zamanda İcra Vekilleri Heyeti'nin de başkanı olan Mustafa Kemal Paşa, Nazım Bey'in Dâhiliye Vekili seçilmesinden hoşnut olmamış ve Nazım Bey'den istifa etmesini istemiştir. Bunun üzerine Nazım Bey, 5 Eylül 1920 tarihinde sağlık sorunları nedeniyle görevinden istifa etmiş ve yerine Mustafa Kemal Paşa'nın da desteklediği İzmir Mebusu Refet (Bele) Bey Dâhiliye Vekili seçilmiştir.

TBMM İkinci Başkanı ve aynı zamanda Adliye Vekili olan Celaleddin Arif Bey 15 Ağustos 1920 tarihinde sağlık sorunlarını gerekçe göstererek Meclisten iki ay izin istemiş ve yapılan oylamada bu istek kabul edilmiştir. Bu süre içerisinde seçim bölgesi olan Erzurum'a giden Celaleddin Arif Bey, Erzurum Vali Vekilliği veya Bölge valiliği görevine talip olmuş ve yine Meclisteki muhalefetin önde gelenlerinden Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey'le birlikte hareket etmiştir. Erzurum'da bir muhalefet odağı oluşması şeklinde algılanacak bu gelişmeler Ankara'da rahatsızlığa neden olmuş ve Mustafa Kemal Paşa ile Kazım Karabekir Paşa arasında birçok yazışmaya neden olmuştur. Bu gelişmeler yaşanırken Celaleddin Arif Bey'in izin süresinin uzaması üzerine, bazı mebuslar Adliye Vekâleti Vekilliği için seçim yapılmasını gündeme getirmişlerdir. 1 Kasım 1920 tarihli Meclis toplantısında Adliye Vekili Celaleddin Arif Bey'in izinden dönüşüne kadar kendisine Vekâlet etmek üzere bir vekil seçilmesine karar verilmiş ve ancak üçüncü turda Abdülkadir Kemalî Bey yeterli oyu alarak geçici vekil seçilmiştir. Ancak Abdülkadir Kemalî Bey de 4 Kasım 1920 tarihinde sağlık sorunlarını gerekçe göstererek istifa etmiştir. Nazım Bey'in Dâhiliye Vekilliği'ne ve Abdülkadir Kemalî Bey'in Adliye Vekâleti Vekilliğine seçilme süreçlerinde yaşananlar İcra Vekilleri Heyeti seçim sistemini tekrar gündeme

getirmiştir. Çünkü bu dönemde mebuslar arasında gayri resmî de olsa gruplaşmaların artması, zamanla Mustafa Kemal Paşa'nın temsil ettiği iktidar bloğuna karşı muhalefetin güçlendiği anlamına gelmekteydi. Bu durum Mecliste karar alınması süreçlerinin uzamasına neden olmakta ve Meclis çalışmalarını yavaşlatmaktaydı.

Nazım Bey'in Mustafa Kemal Paşa'nın desteklediği Refet Bey'den daha fazla oy alarak 4 Eylül 1920 tarihinde Dâhiliye Vekâletine seçilmesi, uygulanmakta olan hükümet sisteminde bazı değişiklikleri de gündeme getirmiştir. Nitekim Mustafa Kemal Paşa da Nutuk'ta (s.366-367) bu usulden memnun olmadığını dile getirmektedir ki; Vekil seçilen Nazım Bey TBMM Başkanı olması nedeniyle kendisini ziyaret etmek istemişse de kabul etmeyerek bu memnuniyetsizliğini dışa vurmuş ve Vekilin istifa etmesini istemiştir. Çorum Mebusu Fuat ve 44 mebus imzasıyla verilen kanun teklinde; İcra Vekilleri Heyetinin İntihabına Dair Kanunun ikinci maddesinin değiştirilmesi ve "Vekillerin Büyük Millet Meclisi Reisinin göstereceği adaylar arasından salt çoğunlukla seçilmesi" istenilmiştir. Teklif, aciliyet gerekçesiyle Lâyiha Encümeni'ne havale edilmeksizin doğrudan Meclis Genel Kurul gündemine alınmış ve aynı gün görüşülmüştür. Uzun tartışmalar ve muhalif mebusların değişiklik önerilerine rağmen Kanun Önerisi oy çokluğu ile kabul edilmiştir. 4 Kasım 1920 tarihli ve 47 sayılı bu kanun değişikliği ile Vekiller, Meclis Başkanı tarafından gösterilen adaylar arasından seçilmesi yöntemi benimsenmiştir. Bu değişiklik, Mecliste iktidar bloğunu temsil eden Mustafa Kemal ve ekibinin bir başarısı olarak yorumlanabilir.

İcra Vekilleri Heyeti'nin oluşumu 2 Mayıs 1920 ve 4 Kasım 1920 tarihli kanunlarla belirlenmiştir. Bu hali 1921 Anayasası'na yansımıştır. Hakimiyetin kayıtsız ve şartsız olarak millete ait olduğu esasını temele alan bu Anayasanın İcra Vekilleri Heyeti ile ilgili hükümleri şu şekildedir: Yasama yetkisi ve yürütme gücü Türk Milletinin gerçek ve tek temsilcisi olan Büyük Millet Meclisinde toplanır (madde 2). Türkiye Devleti, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur ve hükümeti "Büyük Millet Meclisi Hükümeti" unvanını taşır (madde 3). Büyük Millet Meclisi hükümet işleri, seçtiği Vekiller vasıtası ile idare eder ve Meclis, Vekillerin icraatlarına yön verir ve gerektiğinde Vekilleri değiştirebilir (madde 8). İcra Vekilleri Heyeti kendi içlerinden birini kendilerine Reis seçerler. Ancak TBMM Başkanı İcra Vekiller Heyeti'nin de doğal başkanıdır ve bu sıfatla bu heyetin kararlarını tasdik eder (madde 9).

1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (Anayasası) ile adı ve yetkileri daha da net olarak belirlenen İcra Vekilleri Heyeti, Hükümet Sistemleri içinde "Meclis Hükümeti Sistemi" olarak nitelendirilmektedir. "İcra Vekilleri Heyeti" uygulamasında başlangıçta, klasik Parlamenter Sistemlerin hükümetlerinde olduğu gibi bir Başbakanlık Makamı yoktur. Meclis Başkanı, bu heyetin de doğal başkanı kabul edilmiştir. 1921 Anayasası ile İcra Vekilleri Heyeti'nin kendi içlerinde birisini Başkan seçmeleri usulü benimsenmiştir. Ancak seçilen bu İcra Vekilleri Heyeti Başkanı, Parlamenter sistemler Başbakanının yetkilerine (bakanı görevden alma, değiştirme vs.) sahip değildir. İşlevi, Vekâletler arasında iletişimi ve koordinasyonu sağlamaktan ibaretti.

1921 Anayasasının İcra Vekilleri ile ilgili en önemli hükmü, Vekillerin kendi aralarında birisini İcra Vekilleri Heyeti Reisliğine seçmesi olup, İcra Vekilleri Heyeti'nin 24 Ocak 1921 tarihli toplantısında Müdafaa-ı Milliye Vekili Fevzi Paşa bu göreve seçilmiş ve konuyla ilgili olarak Meclise bilgi verilmiştir.

İcra Vekilleri Heyeti ile TBMM arasında zaman zaman yetki tartışması yaşanmıştır. Nitekim, Birinci İnönü Zaferi sonrasında İtilaf Devletlerinin teklifi ile Londra'da bir konferans toplanması kararlaştırılmıştı. Bu konferansa İstanbul'daki Osmanlı Hükümeti davet edilmiş, TBMM Hükümeti davet edilmemiş, ancak İstanbul Hükümeti heyeti içinde yer alabileceği önerilmişti. Bunun üzerine Sadrazam Tevfik Paşa, TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa'ya bu teklifi iletmişse de Mustafa Kemal Paşa ayrı bir Hükümet olarak doğrudan davet edilmedikçe konferansa katılmayacağını

bildirmiştir. Bu konuda yürütülen telgraf haberleşmesi Meclisin gündemine getirilmiş ve bu görüşmelerin Meclis tarafından oluşturulacak özel bir komisyonca incelenmesi istenilmiştir. Hüseyin Avni, Selahattin ve Nazım Beyler gibi muhalefetin önde gelen isimlerinin de içinde bulunduğu kişilerin imzasıyla verilen bu önerge üzerine İcra Vekilleri Heyeti Reisi Fevzi Paşa, Meclisin seçtiği Hükümete güvenmeyerek yaptığı görüşmeleri başka bir komisyona denetlemek istemesini kendilerine güvensizlik olarak nitelendirmiş ve güven oylaması talep etmiştir. Uzun tartışmalardan sonra toplantıya katılan bütün mebusların oybirliği ile İcra Vekilleri Heyetine güvenoyu verilmiştir(31 Ocak 1921).

İcra Vekilleri Heyetinin kuruluş ve yapısını kısaca da olsa belirleyen 1921 Anayasası'nın üçte iki çoğunluk aranmadan kabul edilişi yeni tartışmaları da beraberinde getirmiş; hukukçu bir isim olan, hem Meclis İkinci Başkanı ve hem de Adliye Vekilliği görevini yürüten Celaledin Arif Bey'in istifasına yol açmıştır (24 Ocak 1924). Onun yerine; TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın gösterdiği dört adaydan Yusuf Kemal Bey Adliye Vekilliği görevine seçilmiştir (30 Ocak 1921). Yusuf Kemal Bey yurtdışında bulunduğu için ona Vekâleten Adliye Vekâleti Vekilliğine, TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın gösterdiği 4 adaydan Trabzon Mebusu Hafız Mehmet Bey seçilmiştir. Bu seçim dolayısıyla Yusuf Kemal Bey'in yürüttüğü İktisat Vekilliği boşalmış oluyordu. TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa'nın gösterdiği üç aday arasından Manisa Mebusu Celal (Bayar) Bey bu göreve seçilmiştir.

TBMM'nin, kendi üyeleri arasından seçtiği Vekillerin (Bakan) icraatlarını sıkı bir şekilde takibe aldığı, Vekiller hakkında verilen istizah takrirlerinden (gensoru önergesi) anlaşılmaktadır. Vekiller bu gensoru önergelerine cevap vermişler ve sonuçta güven oylamaları yapılmıştır. Bu oylamalarda bazı Vekillere (Adliye Vekili Refik Şevket Bey, Maliye Vekili Ferit, Maliye Vekili Hasan Bey vs.) güvenoyu verilip göreve devamı sağlanırken, bazı Vekiller (Nafia Vekili İsmail Fazıl Paşa, İktisat Vekili Sırrı Bey, Şer'îye Vekili Mehmet Vehbi Efendi vs.) verilen güvensizlik oyları nedeniyle görevden düşürülmüşlerdir. Bazı Vekiller (Maarif Vekili Hamdullah Subhi Bey, Hariciye Vekili Bekir Sami Bey vs.) de gensoru önergesi verilmesi veya icraatları Mecliste çok eleştirilmesi nedeniyle istifa etmişlerdir. Vekillerin bireysel istifaları yanında, bu bireysel istifaların çoğalması ve ülkenin genel idaresi hakkındaki eleştirilerin artması üzerine İcra Vekilleri Heyeti 16 Mayıs 1921 tarihinde hep birlikte istifa etmişlerdir. Bunun üzerine TBMM Reisi olarak Mustafa Kemal Paşa, 47 Sayılı kanunun kendisine verdiği yetkiyi kullanarak her Vekâlet için 2, 3, 4 aday göstermiş ve bu adaylar arasından yapılan seçimle yeni İcra Vekilleri Heyeti oluşturulmuştur(19 Mayıs 1921). Bu heyet de aynı gün kendi içinde gerçekleştirdiği seçimle Müdaa-ı Milliye Vekili Fevzi Paşa'yı İcra Vekilleri Heyeti Reisi seçmişlerdir.

İcra Vekilleri Heyeti üyelerinin istifa, gensoru ile görevden düşürme veya icraatlarından dolayı Mecliste sert bir şekilde eleştirilmeleri 1921 ve 1922 yıllarında da devam etmiştir. Aynı dönemde; Afyon, Kütahya ve Eskişehir'in Yunan işgaline düşmesi üzerine ordunun idaresiyle ilgili olarak Başkumandanlık Kanunu çıkarılmış ve bu göreve TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa seçilmiştir. Meclis adına üç aylığına yapılan bu seçim ve daha sonraki süre uzatmaları TBMM'nde sert tartışmalara neden olmuş ve gruplaşmaları derinleştirmiştir. Bunun sonucunda da; TBMM'nde I. Müdafaa-ı Hukuk Grubu, II. Müdafaa-ı Hukuk Grubu, İstiklâl Grubu, Tesânüd Grubu, Islahat Grubu, Halk İştirakiyyun Fırkası gibi resmi/gayri resmi siyasi gruplar oluşmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğini yaptığı ve 11 Mayıs 1921'de kurulan I. Müdafaa-ı Hukuk Grubu iktidarı temsil ederken, Hüseyin Avni Bey öncülüğündeki II. Müdafaa-ı Hukuk Grubu ve diğerleri muhalefet görevini icra etmekteydi. Bu gruplar arasındaki tartışma konuları arasında; Başkumandanlık yetkileri, İstiklâl Mahkemeleri ve İcra Vekilleri Heyetinin seçimi ve yetkileri gibi konular öne çıkmaktaydı.

1921 Anayasası'nın 8. maddesinde İcra Vekiller Heyeti'nin görev yetkilerinin özel bir kanunla belirlenmesi

öngörülmekteydi. Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey Bu kanun lâyihasının (öneri) hazırlanması için Mecliste özel bir Encümen kurulmasına dair bir önerge vermiş ve kabul edilmiştir(30 Ocak 1921). Bu Encümen için TBMM'nin 3-8 Şubat 1921 tarihleri arasındaki toplantılarında seçimler yapılmıştır. Hüseyin Avni ve Salahattin Bey gibi önemli muhalif mebusların de yer aldığı bu komisyonun hazırladığı kanun teklifi 24 Kasım 1921 tarihinden itibaren TBMM'nde görüşülmeye başlanmışsa da I. ve II. Müdafaa-ı Hukuk Gruplarının kanun üzerinde fikir birliği sağlayamamaları nedeniyle ve Mustafa Kemal Paşa'nın konuşmasının etkisiyle teklif geri çekilmiştir. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının verdiği önergenin kabulü ile bu konuda yasa teklifi hazırlamak üzere yeni bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyonun hazırladığı teklif 6 Temmuz 1922 tarihinde TBMM'ne sunulmuştur.

Bu kanun teklifinin görüşmeleri sürerken, Barış konferanslarına gidecek heyette kimlerin yer alacağı ve mebuslardan bazılarının başka ülke nezdinde temsilci olarak tayin edilmesi konusu, İcra Vekillerinin mi TBMM'nin mi görev alanına girdiği Mecliste tartışılan konulardan olmuştur. Örneğin; İcra Vekilleri Heyetince Londra Konferansı'na gidecek heyette yer alması önerilen Yusuf İzzet Paşa'ya Meclis izin vermezken, İcra Vekilleri Heyeti'nce mebuslardan Ahmet Muhtar Bey Tiflis Elçiliği'ne tayin edilmişse de muhalefetin eleştirileri neticesinde Mecliste oylama yapılmış ve atama onaylanmıştır.

Vekil seçiminde aday gösterme yöntemi, I. ve II. Müdafaa-ı Hukuk Grupları arasında bir güç mücadelesine sahne olurken, muhalif mebuslar aday gösterilmeyen isimlere oy vererek veya müstenkif (çekimser) oy kullanarak tepki göstermekteydiler. Nitekim; 29 Nisan 1922 tarihinde yapılan İktisat Vekilliği seçiminde gösterilen adaylardan; adaylıktan çekildiği halde Celal Bey'e 25, Hasan Bey'e 57 oy verilirken, 84 çekimser oy çıkmıştır. Zaman zaman yaşanan bu tür durumlara karşı Mustafa Kemal Paşa'nın çeşitli manevralar yaptığı görülmektedir. Örneğin İktisat Vekilliğini yürütmekte olan Celal Bey, 14 Ocak 1922 tarihinde istifa edince Mustafa Kemal Paşa Meclisteki bütün mebusları Vekil aday göstermiştir. Yapılan seçimde İzmit Mebusu Sırrı Bey İktisat Vekili seçilmiştir(19 Ocak 1922).

I. ve II. Grup arasındaki en önemli mücadele alanlarından birisi olan İcra Vekilleri Heyeti'nin seçimi, görev ve yetkileri, vekâlet işlemleri tartışmalar devam ederken konuyu netleştirmek amacıyla "**İcra Vekillerinin Suret-i İntihabına Dair Kanun**" teklifi TBMM'ne sunulmuştur. 6-8 Temmuz 1922 tarihlerinde TBMM'nde hararetli tartışmalara neden olan teklif 244 sayılı kanun olarak kabul edilmiştir. Bu kanuna göre; İcra Vekilleri Reisi ve Vekiller TBMM tarafından kendi üyeleri arasından gizli oy ve salt çoğunlukla seçilecektir (madde 1), İcra Vekilleri Heyeti Reisi, İcra Vekilleri arasından seçilirse yürütmekte olduğu Vekâlet görevini de muhafaza edebilecektir (madde 2), İcra Vekillerinden birisi Vekâlet görevini yürütmeye engel bir sebeple görevi başından ayrılması gerekirse, TBMM yerine Muvakkat Vekil (Geçici Bakan) seçilir, Geçici Vekil asıl Vekilin yetkilerine sahiptir. Eğer geçici bir süre için görevinin başından ayrılacaksa, yerine geçici vekil seçilmeyip, İcra Vekilleri tarafından Vekillerden birisi vekil olarak görevlendirilir (madde 3). Bu kanunla; TBMM Başkanının Vekil seçimi için aday göstermesi yönteminden vazgeçilerek, tekrar önceki uygulama olan Meclis içinden tek tek Vekil seçimine geri dönmüştür ki, bu durum Meclisteki muhalefetin (II. Müdafaa-ı Hukuk Grubu) bir başarısı olarak yorumlanabilir. Bu kanunun kabulünden sonra, İcra Vekilleri Heyeti üyeleri 10 Temmuz 1922 tarihinde istifa etmişler ve Vekillikler için bu kanuna göre (aday gösterilmeksizin) yeniden seçimler yapılmıştır. Çoğu Vekil yeniden seçilirken, en önemli değişiklik İcra Vekilleri Heyeti Reisliğinde yaşanmıştır. İcra Vekilleri Heyeti'nin kendi içinde yaptığı seçimle 24 Ocak 1921 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti Reisliği'ne seçilmiş olan Müdafaa-ı Milliye Vekili Fevzi Paşa bu görevi yürütmüştü. Bu kez TBMM tarafından yapılan seçimle ve muhalif grubun da desteğiyle Rauf Bey yeni oluşturulmuş olan Başvekâlet görevine getirilmiştir(12 Temmuz 1922).

I. TBMM döneminde İcra Vekilleri Heyeti Reisi ve Vekillerin icraatları Meclis tarafından sıkı bir şekilde denetime tabi tutulmuştur. Bu süreçte mebuslar Vekilleri sual takriri (soru önergesi) ve istizah takriri (gensoru önergesi) ile denetlemişlerdir. En fazla Dahiliye Vekâleti hakkında önerge (148 soru ve 23 gensoru) verilmiştir.

1921 Anayasası ile kurumsal olarak kurulmuş olan ve 8 Temmuz 1922 tarihli ve 244 sayılı kanunla nasıl seçileceği belirtilen İcra Vekilleri Heyeti Reisi'nin görev tanımı TBMM'nin 14 Nisan 1923 tarihli ve 384 nolu kararında; İcra Vekilleri Heyeti ile TBMM arasında aracılık yapmak ve Vekillerin uyum içerisinde görevlerini yürütmelerini sağlamak olarak belirlenmiştir.

I. TBMM zor şartlar altında Türk Milletinin idaresini, güçler birliği ilkesi çerçevesinde yasama ve yürütme yetkilerini kendinde toplayarak ve gerektiğinde İstiklâl Mahkemeleri ile yargı yetkisini de kullanarak gerçekleştirmiştir. Hem ülkenin idaresi ve hem de Kurtuluş mücadelesi başarı ile sonuçlandırılmıştır. İşte bu I. TBMM 1 Nisan 1923'te seçimlerin yenilenmesi kararını almış ve 16 Nisan 1923 tarihinde son toplantısını yapmıştır. Yapılan seçimlerden sonra II. TBMM 11 Ağustos 1923 tarihinde çalışmalarına başlamıştır. Meclis seçimleri yenilediği için hükümet değişikliği yaşanmış ve TBMM tarafından tek tek seçim yöntemiyle yeni İcra Vekilleri Heyeti seçilmiştir. Başvekâlet görevine de Ali Fethi Bey seçilmiştir. İlerleyen günlerde bazı bakanların istifa etmeleri ve yerlerine yenisinin Meclis tarafından seçilememesi üzerine Mustafa Kemal Paşa, Cumhuriyetin İlanı sürecini başlatmıştır. Ali Fethi Bey başkanlığındaki İcra Vekilleri Heyeti istifa etmiş ve "hükümet bunalımı" denilebilecek bir ortam oluşmuştur. Devletin rejiminin belirlenmesi, devlet başkanlığı makamı boşluğunun giderilmesi ve hem de Vekillerin tek tek Meclisten seçilmesi sisteminde yaşanan zorlukların aşılması için, Cumhuriyetin İlanı bir çıkış yolu olarak görülmüştür.

1921 Anayasası'nda değişiklikler öngören kanun teklifi TBMM'ne sunulmuş ve 29 Ekim 1923 tarihinde kabul edilmiştir. **"Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun Bazı Mevaddının Tavzihan Tadiline Dair Kanun** (Anayasanın Bazı Maddelerinin Açıklanarak Değiştirilmesine Dair Kanun)" başlığıyla kabul edilen 364 sayılı kanun İcra Vekilleri Heyeti ile ilgili çok önemli şu değişiklikleri getirmekteydi: Türkiye Devleti'nin Hükümet şekli Cumhuriyettir (madde 1). Türkiye Devleti TBMM tarafından idare olunur, Meclis Hükümet işlerini İcra Vekilleri Heyeti aracılığıyla yürütür (madde 4). Türkiye Reisicumhuru, TBMM tarafından, kendi üyeleri arasından bir seçim dönemi için seçilir (madde 10). Reisicumhur, Devletin başkanıdır ve bu sıfatla gerekli gördükçe İcra Vekilleri Heyetine başkanlık eder(madde11). Başvekil Reisicumhur tarafından Meclis üyeleri arasından seçilir. Diğer Vekiller, Başvekil tarafından gene Meclis üyeleri arasından seçilir ve Heyetin tam listesi Reisicumhur tarafından Meclis'in onayına sunulur(madde12). Cumhuriyetin İlanı olarak bilinen bu Anayasa değişikliğiyle; yürütmenin bir parçası olarak Cumhurbaşkanlığı makamı oluşturulmuş, Meclisin Cumhurbaşkanını seçmesi, Başvekil Cumhurbaşkanı'nın seçmesi, Vekilleri Başvekilin belirlemesi usulü getirilmiştir. Böylece Yürütme Yetkisi hâlâ Mecliste olmakla birlikte, Meclis içinden bu yetkiyi kullanacak bir kabinenin oluşturulması yöntemine geçilmiştir. Bu Anayasa değişikliğinin gereği olarak, aynı gün Ankara Mebusu Mustafa Kemal Paşa Meclis tarafından Türkiye Devleti'nin ilk Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Malatya Mebusu İsmet Paşa'yı Başvekil olarak görevlendirmiş, o da diğer Vekilleri belirleyerek Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Hükümet listesi Meclisin onayına sunulmuş ve İcra Vekilleri Heyeti listesi Meclis tarafından onaylanmıştır(30 Ekim 1923). Burada dikkati çeken husus; son onayın yine TBMM'nde olmasıdır. Bununla birlikte, kabine sistemine geçilmesiyle daha önceki uygulama olan Vekillerin Meclis içinden tek tek oylama ile seçilmesi sürecinde yaşanan aksaklıkların önüne geçilmiş oluyordu.

İcra Vekilleri Heyeti ile ilgili bir önemli değişiklik 3 Mart 1924 tarihinde yaşanmıştır. Milli Mücadele döneminde askeri

işlerin yoğunluğu nedeniyle İcra Vekilleri Heyeti içerisinde iki bakanlık, yani hem Milli Müdafaa Vekâleti ve hem de Erkân-ı Harbiye-i Umumiye (Genelkurmay Bakanlığı) Vekâleti bulunmaktaydı. Ancak zafer kazanıldıktan sonra ülkenin yönetiminde barış dönemi şartlarına geçilmesi çerçevesinde, bunlardan Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekâleti'nin bakanlık statüsünden Genelkurmay Başkanlığı statüsüne dönüştürülmesi gerekmektedir. Diğer taraftan yeni kurulmakta olan Türkiye Cumhuriyeti'nin yönetim tarzında laikliğe yönelik dönüşüm çerçevesinde Şer'îye ve Evkaf Vekâleti'nin kaldırılması tercih edilmiştir. Bu değişiklikler, 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen 429 sayılı "**Şer'îye ve Evkaf ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekâletlerinin İlgasına Dair Kanun**"la gerçekleştirilmiştir. Bu kanunla; Şer'îye ve Evkaf Vekâleti kaldırılarak din hizmetlerinin yürütülmesi amacıyla Diyanet İşleri Reisliği (Başkanlığı) ve vakıfların yönetimi için ise Evkaf Umum Müdürlüğü (Vakıflar Genel Müdürlüğü) kurulmuştur. Ayrıca, kaldırılan Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekâleti yerine Cumhurbaşkanına niyabeten ordunun yönetimi için Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği (Genelkurmay Başkanlığı) kurulmuştur.

Cumhuriyetin İlanıyla ilgili Anayasa değişikliğinde yürütme yetkisinin kullanımıyla ilgili yapılan değişiklikler büyük ölçüde 1924 Anayasası'nda da yer almıştır. 20 Nisan 1924 tarihinde kabul edilen Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (1924 Anayasası)'nda Yasama ve Yürütme yetkisi yine TBMM'nde toplanmış, Yürütme yetkisinin Meclisin kendi içinden seçeceği Reisicumhur ve onun belirleyeceği İcra Vekilleri Heyeti eliyle kullanılacağı kararlaştırılmıştır. Hükümet Sistemleri açısından "Güçler Birliği Görevler Ayrılığı" olarak nitelendirilen bu sistemde Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu, Meclis tarafından verilen bir görev olarak yürütmeyi gerçekleştirecektir. Yine bu Anayasada, Meclisin İcra Vekilleri Heyetini soru, gensoru ve meclis soruşturması ile denetlemesi ve kurulan hükümetlerin güvenoyu alması kuralları yer almaktaydı. Tek parti döneminde bu denetleme yöntemleri çok sık kullanılmamakla birlikte bazı örneklerine rastlamak mümkündür. Nitekim, Bahriye Vekili (Denizcilik Bakanı) İhsan (Eryavuz) Bey, yolsuzluk iddiaları nedeniyle hakkında Meclis soruşturması açılmış ve suçlu bulunarak TBMM tarafından Yüce Divan'a sevk edilmiştir (26 Ocak 1928). Yine Ticaret Vekili Ali Cenani Bey de yolsuzluk iddiasıyla açılan Meclis soruşturması neticesinde aynı şekilde Yüce Divana sevk edilmiştir (14 Nisan 1928).

Cumhuriyetin ilk yıllarında ihtiyaç dolayısıyla bazı bakanlıklar kurulmuştur. Örneğin Yunanistan'la imzalanan sözleşme gereği yapılacak mübadele işleri dahil olmak üzere imar ve iskân faaliyetlerini yönetmek üzere 13 Ekim 1923 tarihinde "Mübadele ve İmar ve İskân Vekâleti" ve 29 Aralık 1924 tarihli kanunla denizcilik işlerinin yönetimi için "Bahriye Vekâleti" kurulmuştur.

"İcra Vekilleri Heyeti" ismiyle 1924 Anayasası'na dayalı Yürütme Gücünü kullanan Hükümet, ülkeyi yönetmeye devam etmiştir. 1930'lu yıllarda ülkede başlayan dilde sadeleşmenin etkisiyle isimlendirme konusunda 1945 yılında bir değişiklik yaşanmıştır TBMM'nin 10 Ocak 1945 tarihli toplantısında, Hükümleri aynı kalmakla birlikte 1924 tarihli "Teşkilat-ı Esasiye Kanunu"nun metni sadeleştirilerek 4695 sayılı kanun olarak "Anayasa" başlığıyla yürürlüğe konulması kararlaştırılmıştır. Bu Anayasa'da "İcra Vekilleri Heyeti" ifadesi yerine "Bakanlar Kurulu", "Vekâlet" kelimesi yerine "Bakanlık", "Vekil" yerine "Bakan" kelimeleri kullanılmıştır. Anayasanın metninin sadeleştirilmesinin bazı hukuki problemlere neden olduğu için, TBMM'nin 24 Aralık 1952 tarihli toplantısında 491 sayılı kanun olan 1924 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun yeniden yürürlüğe konulması kararlaştırılmıştır. Böylece "İcra Vekilleri Heyeti", "Vekâlet" ve "Vekil" ifadeleri tekrar kullanılmaya başlanmıştır. Bu isim ve yetkileriyle İcra Vekilleri Heyeti 27 Mayıs 1960 askeri darbesine kadar devam etmiştir. 1961 Anayasası ile "Bakanlar Kurulu", "Bakanlık" ve "Bakan" kelimeleri ile yürütme görevini yapacak Hükümet Anayasada yerini almıştır.

Yetki ve görev alanı kısmen değişikliklere uğramakla birlikte Bakanlar Kurulu yani Kabine sistemi 1982 Anayasası'nda da varlığını korumuştur. 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan halkoylaması ile bu anayasada Hükümet Sistemi açısından önemli değişiklikler yapılmıştır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmesi ile birlikte Yürütme Yetkisi Cumhurbaşkanına verilmiş ve böylece Bakanlar Kurulu hukuken son bulmuştur. Bu Anayasa değişikliğinde yer alan hükme göre; bazı maddelerdeki değişiklikler, Cumhurbaşkanlığı ve TBMM seçimlerinin birlikte yapılmasıyla yürürlüğe girecektir. 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçim sonuçlarının 4 Temmuz 2018 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanması ile birlikte bu değişiklikler yürürlüğe girmiş ve Yürütme Yetkisi Cumhurbaşkanına geçmiştir. Böylece İcra Vekilleri Heyeti ile başlayan ve Bakanlar Kurulu ile devam eden Hükümet süreçleri son bulmuştur.

Bazı kanun ve diğer yasal düzenlemelerde yer alan "İcra Vekilleri Heyeti" veya "Heyet-i Vekile" isimleri Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçiş sürecinde çıkarılan 698 No'lu Kanun Hükmündeki Kararname ile "Cumhurbaşkanlığı" ifadesi ile değiştirilmiştir. Böylece bu kurula ait son ifadeler de tarihteki yerini almış oluyordu.

Şaban ORTAK

KAYNAKÇA

AKIN, Rıdvan, **TBMM Devleti (1920-1923)**, İletişim Yay., İstanbul 2014.

ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, Ankara 1927.

Başbakanlık Merkez Teşkilâtı (Tarihçe ve Mevzuat), Cilt 1, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 1995.

DEMİREL, Ahmet, **Birinci Meclis'te Muhalefet-İkinci Grup**, İletişim Yay., 1995.

Düstur, Üçüncü Tertip, c. 1, s.2, 123, 196; c. 3, s.99; c. 4, s.75; c. 5, s.158, 320, 576-582.

EZHERLİ, İhsan, **Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1998) ve Osmanlı Meclis-i Mebusanı (1877-1920)**, TBMM Yay., Ankara 1998.

GÜNEŞ, İhsan, **Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)**, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 1997.

GÜNEŞ, İhsan, **Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Hükümetler Programları ve Meclisteki Yankıları (1908-1923)**, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2012.

KIRZIOĞLU, Fahrettin, **Bütünüyle Erzurum Kongresi**, Cilt 2, Ankara 1993.

KİLİ, Suna, GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref, **Türk Anayasa Metinleri (Sened-i İttifaktan Günümüze)**, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2000.

ODYAKMAZ, Zehra, KAYMAK, Ümit, ERCAN, İsmail, **Anayasa Hukuku-İdare Hukuku**, Oniki Levha Yay., İstanbul 2011.

Resmî Gazete, Sayı: 1 (7 Şubat 1337), Sayı: 8 (28 Mart 1337), Sayı: 30468 (4 Temmuz 2018), Sayı: 5905 (15 Ocak 1945), Sayı: 8297 (31 Aralık 1952), Sayı: 10859 (20 Temmuz 1961), Sayı: 29976 (11 Şubat 2017), Sayı: 30468 (4 Temmuz 2018).

Sivas Kongresi Tutanakları, Yay. Haz. Uluğ İğdemir, TTK Yay., Ankara 1999.

SÖNMEZ, Naim, "I. Mecliste Gruplar İlişkisine Bir Örnek: İcra Vekillerinin Seçimine Dair Kanun Görüşmeleri", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C 16, S 47, Ankara-Temmuz 2000.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, Devre: 1, c. 1, s.118-124, 385-386.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 1, c. 1, s.30-32; 55-62; 156-187, 196-198, 202; Devre: 1, c. 2, s.292-303; 310-317; 354, 357, Devre: 1, c. 3, s.60-68, 112-122, 167-168, 175-185, 237, 511-518; Devre: 1, c. 5, s.210, 271-272, 288, 291-292; Devre: 1, c. 7, s.321-339, 361-369, 372-373, 431-432, 442; Devre: 1, c. 8, s.27-32, 49, 69, 133, 482, 494; Devre: 1, c. 10, s.296, 306, 318-320, 326; Devre: 1, c. 14, s.12-15, 307-322, 325-347, 356-376, 380-403, 411-434; Devre: 1, c. 16, s.50, 70, 89-90; Devre: 1, c. 19, s.441-442; Devre: 1, c. 21, s.283-317, 326-348, 359; Devre: 2, c. 2, s.287-294, 303-304, 621-664; Devre: 2, c. 3, s.89-100, 103; Devre: 2, c. 7, s.21-24; Devre: 2, c. 8, s.895-924; Devre: 3, c. 2, s.61-97; Devre: 3, c. 3, s.133-138; Devre: 7, c. 15, s.40-59; Devre: 9, c. 18, s.389-427.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/icra-vekilleri-heyeti/?pdf=3589> adresinden erişilmiştir